

ՄԵԼԿ

Հարկան գինը 10 րուբլ. կն տարածքը 6 րուբլ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմյանց նամակները մեջ.
Խաղաղությանը հիմնում են ուղղակի
Thebmae. Редакция «Мшак»

Խմբագրատանը լույս է առնում 10—2 ժամ
(Լույսի կիրակի և առաջ օրերին):
Խաղաղությանը հիմնում են ուղղակի:
Խաղաղությանը հիմնում են ուղղակի:
Խաղաղությանը հիմնում են ուղղակի:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր թուրքները.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ.
Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. Խա-
ղա. Գերանդա. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԿԻՆ
ՆԵՐ.—ԹԱՅՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱ-
ԿԱՆ. Կապիթ թեկ:

ՄԵՐ ԹՈՒԹԱԿՆԵՐԸ

Մեզանում, հայերիս մեջ սո-
վորութիւն կայ արտասանել գե-
ղեցիկ բառեր, ճաճող փրազներ,
առանց նրանց խմաստը հասկանա-
լու:

Այդ տեսակ փրազներին պատ-
կանում է և այն մեղանում ամեն
տեղ կրկնող գեղեցիկ, բայց ա-
նխմատ նախադասութիւնը, թէ
մեր ազգի բարոյական վերածնե-
լութեան միակ միջոցը դպրոց-
ներն են:

Այդ նախադասութիւնը բոլոր
հայերս կրկնում ենք թուրքակի
պէս, այդ նախադասութեամբ
սկսում են գրել թէ բոլոր թուր-
քակցութիւնները, որքան ստաց-
վում են խմբագրութեան մէջ:

Ասենք թէ մեր հայոց զբա-
ղողները շատ լաւ են, ասենք
թէ նրանք հասնում են իրանց
նպատակին և ճշմարիտ բարոյա-

կան և մտաւոր զարգացումը ազ-
գի մէջ տարածելու մի գորեղ
միջոց են կազմում.—դարձեալ,
որքան էլ լաւ լինեն դպրոցները,
ոչ մի ազգի մէջ չէ կարելի ասել
թէ ուսումնարանները ազգի մը-
տաւոր և բարոյական վերածնե-
լութեան միակ միջոց են, քա-
նի որ մարդկային ժամանակակից
հասարակութիւնը ճանաչում է
մի այլ, նոյնքան, և գուցէ աւելի
գորեղ գործիչ ազգի մտաւոր և
բարոյական զարգացման.... Այդ
միջոցը մամուլն է, այդ բառի
լայն նշանակութեամբ, որ իր
մէջ ամբողջում է գրականութիւ-
նը և լրագրութիւնը, որի այլ և
այլ ներկայացուցիչներն են լրա-
գիրը, սոսնագիրը և գիրքը....

Հեռու չը գնանք. վեր առ-
նենք, որպէս օրինակ Ռուսա-
տանը և ուսն այժմեան հասա-
րակութիւնը: Այդտեղ մենք
տեսնում ենք որ հասարակու-
թեան մէջ բարոյական և մտա-
ւոր զարգացման գործիչներից
մամուլը աւելի գորեղ, աւելի
գործնական, աւելի դրական մի-
ջոց է, քան թէ դպրոցը, որի
կազմակերպութիւնը դեռ ևս շատ

թոյլ, պակասաւոր և շատ քիչ
ընդհանրացած է ազգայնակու-
թեան թիւին համեմատ:

Մեզ մօտ, հայերիս մէջ, ա-
ռաւել ևս կարելի է ասել, որ
մամուլը աւելի գորեղ միջոց է
ազգի բարոյական և մտաւոր զար-
գացման, քան թէ ուսումնարա-
նը: Մեզ մօտ մամուլը տաս տար-
վայ մէջ աւելի արաւ ազգի մտա-
ւոր և բարոյական զարգացման
համար, քան թէ դպրոցը յիսուն
տարվայ մէջ:

Այն երկիրների մէջ, որտեղ
դպրոցական սիստեմը օրինա-
կելի է, այնտեղ էլ ոչ ոք չի
համարձակվի ասել, որ ազգի վե-
րածնելութեան միակ միջոցը
դպրոցն է, այնտեղ էլ նոյնքան և
գուցէ աւելի մեծ ազդեցութիւն
ունի ազգի մտաւոր և բարոյա-
կան զարգացման վրա մամուլը,
որ մնայ մեր հասարակութեան
պէս մի հասարակութեան մէջ,
որտեղ դպրոցը ամենաթշուառ,
սկզբնական, նահապետական, տե-
ղութեան մէջն է դեռ ևս:

Ընդունենք որ Արաբիան
դպրոցը առաջինն էր, որ հիմն-
վեցաւ կովկասեան հայերիս մէջ:

արդէն յիսուն տարուց աւելի է
որ նա գոյութիւն ունի: Արա-
նից յետոյ հիմնվեցան թէ թիֆ-
լիսում և թէ կովկասեան հայա-
րնակ գաւառական քաղաքներում
ուրիշ բազմաթիւ թէ արական և
թէ իգական դպրոցներ: Այս ան-
կասկած մեր դպրոցներից ամե-
նալաւերը, թէ արականները և
թէ իգականները Թիֆլիսում են
գտնվում, որ համարվում է ուս-
սաց հայերիս մտաւոր կեանքի
կենտրոն:

Բայց ի՞նչ շտափելի գործ կա-
տարեցին այդ բոլոր դպրոցները
տարիների ընթացքում:

Արանք գրագիտութիւն-
նը տարածեցին, կը պատասխա-
նեն մեզ, ուրիշ ի՞նչ կարելի է
պահանջել դպրոցից....

Եթէ գոնէ այսքան անէին
մեր ուսումնարանները, եթէ ճըշ-
մարիտ ազգի մէջ մայրենի գրա-
գիտութեան տարածման նպաս-
տող լինէին, մենք շատ գո՛հ կը
լինէինք և կասէինք որ մեր
դպրոցները կատարեցին իրանց
պաշտօնը, հաւատարիմ մնացին
իրանց կոչմանը....

Այս մեր խմբագրական տաս

ԴԱՆԻԹ ԲԵԿ

ՊԱՏԱՐԱԿԱՆ ՎԵԿ

(1722—1728)

ԺԴ

Մի և նոյն գիշերը, երբ Գալիթ թեկը Սա-
բուլի հետ առանձնացած էր իր ննջարանում,
Բայնդուր իշխանը միայնակ նստած իր սե-
նակում, մէկին անհամբերութեամբ սպասում
էր: Չիթային ճրագի ազատ լույսը, որ աւելի ևս
մաշկով էր իշխանի անընդհատ ծիւղող չիթախի
մոխրով, հազիւ կարողանում էր լուսաւորել սե-
նակի մէջ տիրող մթութիւնը: Պարսից թագա-
ւորի լրաքննման դիմելի ազգաս բնակարանը իր
կարգաւարձով բոլորովին համապատասխանում
էր նրա սպարաւական խառնակութեանը, որը
նա ծայրայեղութեան էր հասցրել: Նա հոգով
հզնւոր էր, խելամաղլով գինուոր: Մերկ սե-
նակի մէջ դրած էր մի փոքրիկ տախտ, առանց
տիպի, որի վրա պառկում էր նա: Տարվայ
բոլոր եղանակներում նրա անկողինը բազմազան
էր իր եսթետիզմով: Աննակի մէջ կրակ երբեք
չէր վառվում, սկսելու մարդու ներքինը պիտի
տաքացնէ: Կատարանում էր նա, երբ հարց-
նում էին, թէ ինչու չէ վառել տախտ սե-
նակում: Մի պատից քարը էին ընկած իշխանի
զենքերը: Էլ ուրիշ ոչինչ չէր կար այնտեղ: Այդ
տիպով, լայն և օղից զրկված բնակարանին
կից էր տեղադրվում: Անտեղ կապված էր նրա
մաշկով ձին, այնտեղ բնակվում էր նրա նոյն-
քան մաշկով ծառան, որի հետ այն աստիճան
ընտանցած էր, որ շատ անգամ մոռանում էր,

արդեօք նա է աչքը թէ ինքը: Այդ էր նրա
ընտանիքը.—ձին, ինքը և ծառան.—եթէ աւե-
լացնէր դրանց վրա նրա ահազին գայլաման
չուրը, ընդամենը չորս հագի:

Իշխանը անհանգիստ էր. տախտի վրա պառ-
կած, անզուգար մի կողքից զէպի միւսն էր շու-
գայիս: Նրա անհանգստութիւնը ուրախութեան
անհանգստութիւն էր. դա նոյնքան ծանր է, որ-
քան տխրութիւնը: Լցված սիրտը կամենում էր
թեթեւանալ. իր ուրախութեանը կամենում էր
մի քարեկամի ևս մասնակից անել: Բայց չէր
մնաց նա, ինչու ուշացում: Նա վեր կացաւ,
սկսեց անցուղաւ անել սենեակի մէջ. այդ ևս
չուսով ծանրացրեց նրան: Գուրս եկաւ բակը:
Գարնամային խաղող գիշերը բուրում էր գուտը:
Թացուցիչ անուշահոտութեամբ: Ամենուրեք տի-
րում էր լուսնիւն. ամբողջ Մեջլիսը քնած
էր: Նա սկսեց ման գալ բակում, որի տարա-
ծութիւնը շատ ընդարձակ էր: Գրեթէ հարիւր
անգամ անցաւ. նա բակի մի ծայրից զէպի մի-
ւոր, երբեմն կանգնելով, և ցանկապատից նայե-
լով զէպի խաւար փողոցը: Ո՛ր մնաց, ինչու
ուշացաւ.... անհամբերութեամբ կրկնում էր
նա: Եթէ մէկը այն անգամ գիշերային պա-
նուն տեսնելու լինէր իշխանին այդ անընդուն
գրութեան մէջ, անպատճառ կը մտածէր, թէ
նա սպասում է իր սիրունուն, բայց նրան այժմ
հազիւ թէ կարող էր գրաւել կնիքների ամենա-
գեղեցիկն անգամ: Նա սպասում Միթիթար սպա-
րապետին, որ ժամագիր էր եղած իր մօտ գա-
լու մի քանի կարեւոր հարցերի մասին խորհելու
համար:

Վերջապէս եկաւ նա: Բակի ցանկապատից,
որ այնքան բարձր էր, տեսաւ նա, որ մէկը
փողոցով գալիս էր: Սպասաւորը լուսաւորում
էր նրա ճանապարհը ձեռքի լույսերով: Իշխանը
առանց իր ծառային զարկնելու, ինքը գնաց
բակի դուռը բաց արեց:
—Ինչ հիւանդի խնձոր քերոզ կը լինես,

մինչև քերես, նա հոգին կը տայ, տալոյ
իշխանը, բակի դուռը կրկին կողպելով:

—Ինչ գիտէի, որ այսպէս պիտի ասես, պա-
տախտանց սպարապետը.— իսկ եթէ զիտեա-
լիմ ուշանալու պատճառը, չես մեղադրի ինձ:
Երկուսն էլ մօտն իշխանի սենեակը: Սպա-
րապետի հետ եկող ծառան գնաց աստառաւոր
պատելու իր տիրոջը:

—Հիմա պատմիր, ինչ չինեցիր, հարցրեց
սպարապետը, նստելով տախտի վրա:

—Գործը ինքն իրան չինեցաւ.... և ես հա-
ւատացած էի, որ այսպէս էլ կը լինէր, պա-
տախտանց իշխանը ուրախութեամբ:— Մի քա-
նի ժամ առաջ ինձ մօտ էին, բոլորն էլ երգ-
վեցան, թէ կը գան մեզ հետ:

—Բայց դու չը պիտի յայտնէիր նրանց գործի
բուն նպատակը:

—Բայնդուրը իսկը հացի ու պանրի հետ
չի կերել: Նա այդ ստատանայութիւնները շատ
լաւ է խմտում: Նա գիտէ, որ բա՛ւր չը պիտի
հասկանայ, թէ ինչ նպատակով մշակը նրանով
փորում է հողը:

—Ուրեմն դու ինչ կերպով բացատրեցիր նը-
րանց:

—Շատ հասարակ կերպով. ես այսքանը միայն
ասեցի, թէ թէկը մի սարսափելի տեղեկութիւն
է ստացել: Հայաստանում կողմնել է մի մեծ
զաւաթութիւն. մահմեդականները պատրաս-
վել են հայերին կոտորելու և հայերը թէկից օգ-
նութիւն են խնդրում: Այդ չէնց որ լսեցին,
բոլորը կատաղեցան, բոլորը վառվեցան, և
առանց իմ թելադրութեան, իրանք պատրաս-
տակարարութիւն յայտնեցին: Հայաստան գնալու
և իրանց հայրենակիցներին օգնելու: Այդ չա-
փազանց ուրախացրեց ինձ. ես մինչև այսօր
կարծում էի, թէ Կաթինի գիշերն, վրացիներից
ստացած անհոգութիւնը իսպառ փչացրել է
դրանց, բայց այսօր համոզվեցայ, որ հայի
սրտում չէ հանգում հայրենասիրութեան կայ-

ծը, նա հանգամանքներից փոքր ինչ նստա-
նում է միայն. բաւական է փչել նրա վրա և
ա՛ւա նա կը բորբոքվի, կը բոցավառվի....

Վերջին խօսքերը արտասանեց իշխանը խիստ
զգալի ողորութեամբ, երեսմ էր, մի և նոյն
սուրբ հուրը բորբոքվում էր և նրա սրտում
լայց սպարապետը բաւական սառնութեամբ
հարցրեց:

—Ո՞րքեր են ցանկացողները:

—Այստեղ գտնվող բոլոր հայ վարսաւական-
ները: Ըսեցի Աթիթարից գնդապետը, մեծ Գիոր-
գին, փոքր Գիորգին, երեսնեցի կազ Սահնաւը,
չու չեցի Զաքարիայ իշխանը, նախնական պա-
տանի Մօսին, շամախեցի Գաղէտ թեկը, ցան-
ձակեցի Եղիշար պաճաւ, վաղարշապատցի Յա-
րութիւն տանուէրը.—բացի դրանցից կան ու-
րիշները, որոնց դու չես ճանաչում: Հաւանել
եմ, մեր բոլորի թիւը քառասուն հոգի կը լինի
այս տեղից դուրս գալու ժամանակ:

—Բայց դու վստահութիւն ունես այդ մարդ-
կանց հաւատարմութեան վրա, հարցրեց սպա-
րապետը ցած ձայնով:

—Եւրոպի իմ չինց մասի պէս ճանաչում եմ
չափազանց հարուստ, յաջողակ, փորձված և վե-
րին աստիճանի անձնաւոր մարդիկ են: Եթէ
ասելու լինես՝ կրակի մէջը մտիք, իսկոյն կը
նետվեն: Եւ գլխաւորն այն է, որ այդ մարդիկ-
ներից ամեն մէկը ունի իր պատմութիւնը, տո-
գորովմ է իր աստիճանի աստիճաններով:
Նրանցից չը կայ մէկը, որ իր սրտում չը կրէր մի
զազանի վերք, որ ստացել էր բռնութեան կոպիտ
ձեռքից: Եւ չէնց այդ տեսակ նախնական, տանջ-
ված և վառացած մարդիկը մեզ պէտք կը գան:

—Եւ էլ այսպէս եմ կարծում, ասաց սպարա-
պետը և նրա մաշկովմ գէճը, որ մինչև այժմ
բաւական տխուր էր երեսմ, սկսեց փոքր առ
փոքր պայծառանալ:

Հազարեկով սպարապետին իր անգեկութիւն-
ները, իշխանը հարցրեց:

տարվայ գործունեութեան փորձից մենք համոզվեցանք, որ շատ սակաւ բացառութեամբ կը գրտնէք մի որ և է հայոց դպրոցում իր ուսումը աւարտած մի հայ կամ հայուհի, որ ոչ թէ միայն անտալ կերպով հայերէն գրէր, բայց ուղղադրութեան կողմից քիչ թէ շատ օրինաւոր կերպով տիրապետէր իր մայրենի լեզուն....

Երկրորդ՝ պէտք է պարզել ինչ է գրագիտութիւնն ասած բանը: Այժմէ գրագիտութիւնն ասելով մենք պէտք է հասկանանք կարգաւ ու գրել իմանալը, — այն ժամանակ մենք վիճելու առիթ չենք ունենայ մեր դպրոցների ուղեոված պաշտպանների դէմ: Բայց եթէ գրագիտութիւնը մենք են այնպէս գործողութիւն չէ միայն, այլ նրա մէջ պարունակվում է և մի բարոյական խորհուրդ, այն ժամանակ ամենակաշունչաւոր կերպով կարգաւ գրել իմացողին էլ մենք զեռ ևս գրադէտ, այդ բառի բուն նշանակութեամբ անուանել չենք կարող:

Ի՞նչ նպատակ պէտք է ունենայ իւրաքանչիւր դպրոցը, թէ արական և թէ իգական, նրա նպատակը պէտք է լինի մի այնպիսի գործը բարոյական և մտաւոր զարկ տալ աշակերտին, որ մտաւոր կեանքի պահանջ չը գրգայողը ստանայ այդ մտաւոր պահանջը, որ դպրոցից դուրս գալուց յետոյ էլ աշակերտը շարունակի մտաւոր կեանքով ապրելու:

Բայց մեր բոլոր դպրոցներում գրագիտութիւնը մի մեքենայական, անշունչ գործողութիւն է միայն: Գրագէտ լինել, կը նշանակէ մեզանում կարգաւ գրել իմանալ, բայց ոչ պահանջ չը գալ կարգաւ և գրել: Գրագէտ դարձնել կը նշանակէ մեզանում կարգաւ գրել սովորեցնել, բայց ոչ թէ մարդու մէջ նրա ամբողջ կեանքի համար պահանջ չենցնել մտաւոր կեանքով ապրելու:

Ներսիսեան դպրոցից կամ Գալեանեան ուսումնարանից տւարտում են մի հայ երիտասարդ և մի հայ օրիորդ: Նրանք երկուսն էլ հայերէն կարգաւ գրել գիտեն: Բայց ուսումնարանէն և վկայականը գրաւանը դնելուց յետոյ, այդ երիտասարդը և այդ օրիորդը իրանց կեանքի ամբողջ ընթացում այլ ևս ոչինչ չեն կարգում, այլ ևս պահանջ չեն զգում որ և է մտաւոր կեանքով ապրելու: Այդ բաւական չէ, ուսումնարանը թողած, նրանք այլ ևս ոչինչ պահանջ չեն զգում իրանց մայրենի լեզուով խօսելու, այլ շարունակում են իրանց ամբողջ կեանքը օտար լեզուով խօսելու, որի հմտութիւնից նրանք մինչև անգամ այն օգուտն էլ չեն քաղում, որ կարգան այդ լեզուով հրատարակվող գրքերն ու լրագիրները:

Արեւմտ յայտնվում է որ դրպրոցը սովորեցրել է նրանց կարգաւ գրելը ոչ թէ նրանց մտաւոր գոյութեանը փրկարար զարկ

տալու, մտաւոր կեանքի պահանջ նրանց մէջ ներշնչելու համար, այլ սովորեցրել է նրանց գրագիտութիւնը որպէս մի անշունչ, մեքենայական և կեանքի մէջ անգործագրելի մի գործողութիւն....

Այդ տեսակ դպրոցները համարվում են մեզանում ազգի բարոյական և մտաւոր վերածնելութեան գործիչներ....

Այդ դպրոցական այդ անշունչ, մեքենայական, անկենդան, անգործադրելի և աննպատակ գործունեութեան հետեանքն էլ ակնհայտ է մեզ համար:

Տես տարվայ ընթացքում մենք տեսնում ենք որ իւրաքանչիւր տարի կովկասեան բազմաթիւ թէ իգական և թէ արական հայոց դպրոցներից անթիւ աշակերտուհիներ և աշակերտներ են դուրս գալիս, — բայց գրքի, լրագրի, ամսագրի կարդացողների թիւը դարձեալ մօտ չէ աւելանում....

Արեւմտ գրագիտութեան բառի լայն և բարձր նշանակութեամբ մեր դպրոցները մինչև անգամ գրագիտութիւնն էլ չեն տարածում, գրագէտ մարդիկ էլ չեն պատրաստում, քանի որ դրագիտութիւնը մի մեքենայական, մտաւոր անընդհատ զարգացման, կենսական անհրաժեշտ պահանջ պէտք է լինի, որ միշտ կարօտ պէտք է լինի մտաւոր նոր և նոր անունդի: Արեւմտ ենք մեր հարցը. մի-

թէ այդ տեսակ դպրոցներ կարող են համարվել ազգի վերածնութեան միջոցներ.... կամ ահա ի՞նչ չէր լինի արդեօք նրանց գոյութիւնը անուանել ժամովաճառութիւն, իսկ մեր մանկավարժների գործողութիւնը աննպատակ ջուր մաղելը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԲԵՆԻ ԼԻՍԵՐ

Թագաւոր կայսրը զեռ չէ անցել Չմեռայն պալատը, այլ զեռ կենում է Ամբիօթ տաճարաւոր մէջ, որտեղ կենում էր և Թագաւորաց Կոնստանտինը: «Наше Время» հարցում է որ Ամբիօթ պալատից նեպոլեոն թեղ են անցկացնում մինչև Չմեռայն պալատը:

Ապրիլի 17-ին, ինչպէս հաղորդում են լրագիրները, Թագաւոր կայսրին ներկայացան պալատաւորութիւնները զմտածողներից, բազմաթիւ, ազնականութիւններից և գիւղացիներից: Գիւղացիների պատգամաւորութիւնը ժնկալը ներկայացրեց Թագաւորին աղ և հաց: Թագաւորը ամենքին հարկաւորութիւն յայտնեց իրանց համարութեան համար:

«Моек. Телеграф» լրագիրը լսել է որ Թագաւորին ներկայանալու համար եկած յուրը պատգամաւորութիւններից լեւական պատգամաւորութեանը հրամայված է դարձեալ մի քանի փոփոխական մնալ Ա. Պետերբուրգում:

Վարչապետի համալսարանի մէջ լեւական պատգամաւորութեանը հրապարակել է իմացական:

Միւսիսայնների խորհուրդը չուտով քննելու է նպատակաւորութեանը տրվող ուսմանը անլաւանքը:

Լուր կայ որ գործի մի մասի օֆիցիւրներն թոյլ

— Լինայ գու պատմիր, ինչպէս վերջացրել եղի մեծ պարանի նեռ. ես այսօր ժամանակ չունեցայ նրան տեսնելու:

— Ես տեսնեցեալ, շատ լաւ է վերջացրել, պատասխանեց պարապետը. — մի այնպիսի բան է նարեւ, որ կարողացել է մեծ պարանի համարութիւնը տեսնալ:

— Այսպիսի զեղքերում փոքր ինչ խորամանկութիւնը, իմ կարծիքով, ներքի է, ասաց իշխանը ձիադուրով. — ես կարող եմ երեւակայել, թէ ինչ բան նարեւ կը լինի:

— Ես յայտնել է մեծ պարանին, թէ դիտաւորութիւն ունի իշխանին ուսում գնալու, թէ այնտեղ մեռն ապիտի երկրի, ցանկանում է ներկայ գտնվել այդ հանդիպին: Եւ այս առիթով նպատակ ունի այցելել իր հայրենիքը, որից շատ տարիներ բաժանված է:

— Վատ չէ նարեւ, ասաց իշխանը շարունակելով իր ձիադուրը. — ուսումնասիրութիւնը անհասկանալի դրա միշտ մեծ ազդեցութիւն է տեսում իսկ եթէ թեկը պարզ յայտնելու լինէր իր նպատակը, ինչ ես կարծում, գուցէ մեծ պարանը իր եղբայր կոչելէր նրան:

— Ես վրացիների օգնութեան վրա վստահութիւն չունի: Եւ մեծ պարանը կախած լինելով պարտիկներից, գուցէ ինքը առաջինը կը լինէր, որ կը մտնէր նրան, պարտիկներին մի ծառայութիւն անելու համար:

— Եստ հասկանալի է, ասաց իշխանը. — գրանցից ամեն բան կարելի է սպասել: Իսկ այդ ուսումնասիրութեան պարտաւոր կապածի մէջ չի գցի մեծ պարանին:

— Զր կարծեմ, որովհետեւ թեկը վաղուց խառն էր այդ ուսումնասիրութեան մասին, իսկ մեծ պարանը միշտ յետ էր գցում: Առաջ նա սուրբ անդերի անունով դիտաւորութիւն ունի նախադարձորդէլ Հայաստան, նրա գրութիւնը անձամբ նեպոլեոն և յետոյ սկսել գործը, իսկ այժմ հանգամանքները շտապեցրին նրան:

— Այդ երբ:

— Գեռ մի տարի առաջ, երբ տակաւին Արեւմտ աշխարհից այդ նամակները չէին բաւազան:

— Զարմանալի ծածկամիտ մարդ է եղել այդ թեկը, ասաց իշխանը զուտը շարունակելով. — ես մինչև այսօր հաւատացած էի, որ նա ինքնին չէր գաղտնի չունի, բայց ինչպէս որից կերպ է դուրս գալիս: Մի տարի առաջ նա մտածում էր մի խորհուրդի ուսումնասիրութեան վրա, իսկ ես այդ մասին զեռ ոչինչ չը գիտեմ:

— Գուցէ այժմ էլ ես ևս զու շատ բաներ չը գիտեմ, ինչ բաների մասին որ մտածում է նա, պատասխանեց պարապետը ժպտելով. — բայց պէտք է հաւատանք, որ նրա վարձանքները, ինչ տեսակ և լինելին նրանք, անկեղծ են և գործի օգտին են ծառայում: Այս պատճառով, մենք նրանից խիստ պահանջող չը պիտի լինենք, և պիտի բաւականանանք այնքանով միայն, որքան որ նա հարկաւոր է համարում մեզ հաղորդել: Նրա ազնւութիւնը մեծ երաշխաւորութիւն է, որ նա չի խաբի մեզ. — կարծեմ զու ինչ նեռ կը համոզեմք, որ նա չափազանց ազնիւ մարդ է:

— Բոլորովին համաձայն եմ, պատասխանեց իշխանը. — նա աւելի ազնիւ է, որքան հարկաւոր է, որ մարդ լինի ազնիւ:

Բազմաթիւ մտածութիւնից յետոյ հարցրեց նա. — իսկ այդ պարանները ինչ անունով պիտի գան մեզ նեռ:

— Դարձեալ ուսումնասիրութեան անունով, պատասխանեց պարապետը. — իբրեւ հայ, էջմիածին գնալու համար, ոչ որ նրանց մասին կասեմ չի ասելի: Բայցի գրանցից, մի ուրիշ բան կայ, այդ պարանները թէ ես այստեղ գտնաւորեալ ասենք ունեն, բայց բոլորն էլ գտնվում են թեկի հովանաւորութեան ներքոյ և կազմում են նրա թիկնապաշտերի խումբը: Այս մարդ թեկը շատ պատանաւոր ունի նրանց իր նեռ տեսնելու:

Ի հարկէ, նա իր պատուի ու աստիճանի համար պիտի ունենայ իր թիկնապաշտերը, իր սովորած, և քառասուն մարդը շատ չէ նրա համար:

— Ի հարկէ շատ չէ և ցանկացողները քառասուն մարդից աւել չեն լինի, ասաց իշխանը. — Բայց զու գիտեմ, թէ ում յանձնվեցաւ թեկի պաշտերը:

— Արի լինի, միայն առժամանակեայ կառավարութեան համար, պատասխանեց պարապետը. — Բայց պէտք է խոստովանած, որ թեկը այդ մի քանի տարվայ ընթացքում այնքան բարեկարգեց Վրաստանը, այնքան լաւ կարգի գցեց նրա խանգարված գործերը, որ այսօր նա շատ նեռ է կառավարել նրան, միայն թէ կառավարիչները աշխատելն պահանջել այն, ինչ որ նա չիմենց, Բայց ես հաւատացած եմ, որ նրա բացակայութեան ժամանակ կրկին տուն ինչ ապին ու վրա կը լինի:

— Իսկ ինչ կարգադրութիւններ արեց թեկը իր կառավարիչների և գիւղացի վերաբերութեամբ, հարցրեց իշխանը:

— Ոչինչ, նա իր կառավարիչների մասին ամենին չի էլ մտածում, բոլորը թողնում է:

— Վատ չէր լինի, եթէ ծախէր, գուցէ փոքրեր մեզ պէտք կը գային:

— Մի և նայե՛ր ես առաջարկեցի նրան, ասաց պարապետը. — բայց նա ինչ պատասխանեց, թէ պատերազմի գործը պէտք է պատերազմով սրահանվի:

— Այսուամենայնիւ, սկզբում միջոցներ հարկաւոր են:

— Եթե խիստ փոքր միջոցներ հարկաւոր են գործը սկսելու համար, իսկ այդ միջոցները ունենաւ ես, ասում է թեկը. — Եւ իմ կարծիքով, նրա անձնավորութիւնը շատ ուղիղ է: Կառավարիչի վաճառելը կարող էր միայն կասկած յարուցանել և փշաղեն այն ծրագրերը, որ կազմել է նա: Իսկ գործի սկսելու համար ես էլ համաձայն եմ նրա նեռ, որ մեծ միջոցներ պէտք

(Կը շարունակվի)